

VZDĚLÁNÍ, VĚDA a vojenské školství v ČSLA

Zdůraznění významu vědy, vzdělání a kritické přehodnocování funkce školství v naší společnosti je logickým průvodním jevem současného demokratického obrodného procesu jak uvnitř strany a v naší občanské veřejnosti, tak i v Československé lidové armádě. V podmínkách ČSLA vystupují tyto problémy dokonce ještě ostřeji, neboť byly již v období několika posledních let velmi často kritizovány.

Jaký je tedy vztah ke vzdělání v naší armádě, jaké jsou příčiny negativních skutečností? Potřebuje vůbec socialistická armáda vzdělaný velitelský sbor? Má vzdělání význam při zvyšování bojových schopností a pro vysokou bojovou pohotovost, která je jedním z rozhodujících kritérií každé moderní armády?

Vztah ke vzdělání nelze posuzovat jen podle projevů nebo příležitostných stanovisek sebevšé postavených funkcionářů ve velení armády (ač někdy i ty bychom velmi těžce hledali), ale především na základě faktografického materiálu — tedy ze solidních kádrových rozborů vzdělání jednotlivých skupin velitelského sboru — podle věku, zastávaných funkcí, druhů vojsk, vojenských odborností, míst velení apod.

Domnívám se, že tyto rozborů u kádrových složek jsou. Jistě již mnohé tyto údaje (např. vzdělání určitých velitelských stupňů, specializací) svědčí o některých vážných jevech. Neřekají a nemohou však říci všechno.

Jde totiž o to, abychom pod pojmem vzdělání **nechápali jen vysvědčení** z určitých škol, osvědčení o absolvování různých kursů, ale určitou — pro vojenskou profesi a funkci na daném stupni velení — **nutnou soustavu poznatků z jednotlivých oborů vědy a techniky a s nimi spjaté intelektuální a praktické dovednosti a návyky**. Takto komplexněji chápáné vzdělání však voják z povolání ne-

získá jen při vyučování na školách, ale i jinými formami sebevzdělání. Vedle organizovaných forem (ve školách, ve velitelské a vědecké přípravě) osvojuje si různé poznatky, praktické dovednosti a návyky i **živelně — v praktické činnosti** v souladu s úkoly, které vyplývají z konkrétních potřeb jeho praxe.

Budeme-li hodnotit stav vzdělání velitelského sboru při takto chápaném pojmu „vzdělání“, dojdeme k požadavku, po němž se již léta v naší armádě volá — tj. **po vědecky rozpracované profesiografii jednotlivých funkcí podle specializací a stupně velení**. Chceme-li něco hodnotit, musíme přece mít kritéria.

Bohužel ani tento problém při analýze vzdělání v naší armádě není jediný. **Ve vzdělání každého jednotlivce musí být obsažena jak složka všeobecná, tak i odborná.**

Podstatu všeobecného vzdělání tvoří v dnešní době především **reálné vzdělání**, které zahrnuje zejména matematicko-přirodovědné obory a živé jazyky a které poskytují převážně střední všeobecně vzdělávací a částečně i střední odborné školy. Obsahem **odborného vzdělání** jsou pak poznatky, dovednosti a návyky, které jsou výrazně potřebné v určitém povolání.

Jak z tohoto hlediska hodnotit vzdělání našeho velitelského sboru, nejdříve **všeobecné vzdělání značné části velitelského sboru?**

V padesátých letech se začala naše armáda budovat jako moderní armáda podle vzoru Sovětské armády. Období studené války, stálé zostřování mezinárodních vztahů a potřeba zajištění mírového budování naší vlasti vynutily si urychlenou výstavbu ozbrojených sil. Vznikla náležitá potřeba velkého počtu důstojníků z povolání.

Vzhledem k celkové situaci v naší společnosti (nedostatky absolventů středních

škol, velika potřeba středně technických a vysokoškolských kádřů v rychle se rozvíjejícím průmyslu a hospodářství, výhodné možnosti uplatnění i průměrných pracovníků atd.) a k nutnosti respektovat především třídně politická hlediska při doplnění velitelských kádřů vedly k tomu, že nebylo v této době dostatek času ani možností k doplnění všeobecného vzdělání. Nutná potřeba obsadit důstojnické funkce ve vojskách, štábech i ve vedení armády si vynutila různé formy velmi zkráceného vzdělání — nejen všeobecného, ale i vojenskoodborného. Bohužel z nemožnosti přijetí jiného řešení v této konkrétní historické situaci se stal velmi záhy téměř **systém nedoceňování všeobecného vzdělání pro povolání důstojníka**. Jen tak si lze vysvětlit, že např. teprve před několika málo lety mohla být realizována zásada, aby na vysokou vojenskou školu — velitelské směry — byli přijímáni jen uchazeči se zakončeným středoškolským vzděláním, že ještě tehdy byly povolovány různé úlevy a výjimky, např. při udělování akademických titulů i vědeckých hodností.

Nedostatek všeobecného vzdělání se totiž v minulosti řešil poměrně lehce a rychle — administrativně. Různé rozkazy, nařízení a směrnice v mnoha případech ne dost promyšleně stanovily, jaké odborné vojenské vzdělání (např. učiliště, kurs) nahrazuje v kvalifikačních požadavcích střední všeobecné vzdělání. A přece bylo známo, že **učební plány těchto vojenských odborných škol, tím méně různých krátkodobých kursů, hlavní předmety všeobecného vzdělání buď vůbec nenahrazovaly, nebo jen ve zcela omezeném a nedostatečném rozsahu**. Je třeba dnes s politováním konstatovat, že mnohdy právě v takovém byrokraticky administrativním řešení se viděl třídní přístup a kádrová péče o lidi, kteří si nesporně zasloužili, aby za jejich poctivou snahu a práci v armádě jim byly vytvořeny solidní podmínky k potřebnému vzdělání. Bohužel je dostatečně znám i další tak zvaný důvod, že to prý nedovolily potřeby stále bojové pohotovosti ČSLA. Tento důvod vydržel v některých případech až dodnes, tedy téměř 20 let.

Z důvodů objektivit je však třeba uvést, že byli i takoví důstojníci, kteří sami o všeobecné vzdělání nejevili zájem, a to i tehdy, když jim byly vytvořeny podmínky — nebo dokonce, když byli k němu vedeni jiným administrativním opatřením, např. povinností předložit maturitní vysvědčení. Ale ani v jejich případech nelze hledat vinu, alespoň ne

hlavní. Vždyť oni byli stále výtečně hodnoceni, byli povyšováni, rostli často velmi rychle ve funkcích. A nejen to! Obdobné případy viděli mnohdy i na vyšších velitelských stupních. A právě tato životní praxe je utvrzovala v tom, že **všeobecné vzdělání je ve velitelské funkci málo důležité, ne-li zbytečné**.

Nechtěl bych se zabývat důsledky — dnes jsou již všeobecně známé. Těžko je totiž velet a řídit podřízené, mít u nich autoritu, jestliže jejich všeobecné vzdělání někdy převyšuje vzdělání a intelektuální dovednosti nadřízených. A proto se nedivíme, že dnes mladé generace — včetně vojáků základní služby a v nich zejména absolventi VKVŠ — tak silně a někdy až jednostranně zdrazňují jen tuto stránku velitelského sboru. Ostatně, že je to problém širší, aktuální i u starších, vysvítá např. ze stanoviska některých základních organizací MNO, které důrazně žádají postavit do čela „čestná a vzdělaná...“ Ještě kritičtější bychom mohli rozebírat škodlivé důsledky nedostatečného všeobecného vzdělání některých příslušníků velitelského sboru (a zvláště jsou-li na vedoucích funkcích) pro chápání potřeb armády, hlavních směrů jejího rozvoje, přípravy mladých kádřů apod. vzhledem k objektivním požadavkům vědeckotechnické revoluce a jejím projevům jak ve společnosti, tak v rozvoji techniky.

Pokud se týče **vojenského odborného vzdělání**, je možné říci, že jeho význam v ČSLA nebyl sice v minulosti tak nedoceňován jako všeobecné vzdělání, avšak i zde docházelo někdy k hlubokým rozporům mezi slovy a skutečností. Zvláště nebyl správně pochopen význam úplného vojenského vysokoškolského vzdělání, které především vytváří ony požadované intelektuální dovednosti důstojníka.

V analytických studiích nového systému vojenského školství je dostatek důkazů o tom, že naše vojenské školství, zejména vysoké, bylo v minulosti úzce účelově zaměřeno jen na konkrétní soudobou praxi, na faktografické znalosti a že málo připravovalo velitelský sbor k samostatné práci, ke smělému tvůrčímu myšlení, na nové a dosud málo známé úkoly vojenství. O tom bylo již v našem vojenském odborném tisku dostatečně napsáno. Chtěl bych znovu jen podtrhnout **dále trvajícím nedostatek, že totiž jsme stále ještě nedomyslili nebo se ještě neshodli na celkovém systému přípravy velitelského sboru**.

V tomto systému přípravy vidím totiž v první řadě nutnou návaznost na všeobecné vzdělání, základní vojenskou přípravu, nižší vojenské odborné vzdělání,

nástupní a vojskovou praxi, střední a vyšší vojenské odborné vzdělání, velitelskou a vědeckou přípravu, pomaturitní a postgraduální školení. Poměrně již dostatečně jsme sjednotili pokud jde o profily, učebně výchovné cíle a zásadní strukturu, vzdělání. Jinak však je tomu při názorech, jak těchto cílů dosáhnout. I v této části přezívá dosud nedocení významu vzdělání velitelského sboru, neboť o tak složité problémy se dosud málo интересовали někteří vedoucí funkcionáři armády. Přes stále opakované tvrzení, že člověk i nadále zůstává hlavním činitelem v ozbrojeném zápase, setkáváme se někdy

s tvrzením, že právě aktuální otázky bojeschopnosti a vysoké bojové pohotovosti nedovolují hlavním funkcionářům armády, aby se nad problémy nového modelu vojenského školství hlouběji zamysleli a pomohli je řešit. Nepodařilo se dosud přesvědčit některé vedoucí funkcionáře ve velení armády, že totiž nejen požadavky na bojeschopnost limitují podmínky rozvoje vojenskoodborného vzdělání, a tedy i požadavky vojenského školství, ale že také a dokonce především vzdělání velitelského sboru rozhodným způsobem limituje bojeschopnost každé — a tedy i Československé lidové armády.

* * *

Položme si další otázku: **jaký je stav vojenskoteoretického myšlení v Čs. lidové armádě, jaký vztah velitelského sboru k vědě a k teoretické práci?** Na tuto otázku není lehké správně odpovědět. K objektivnímu posouzení by bylo třeba nejprve soustředit průkazný faktografický materiál, pečlivě jej analyzovat a pak ukázat pravděpodobně velmi diferencovaný přístup jednotlivých míst velení a funkcionářů.

Generálmajor Egyd Pepich ve Vojenské myslí č. 3/1967 mimo jiné uvádí:

„Nemožno sa uspokojit s úrovňou vojenskoteoretického myslenia v Čs. ľudovej armáde. Nezodpovedá požiadavkám, ktoré vedeckotechnická revolúcia so sebou prináša. To má pravda aj svoje objektívne korene, ktoré spočívajú v nie vždy správnom vymedzení miesta a úlohy vojenskoteoretickému mysleniu v minulosti. Dogmatické riešenie tejto koncepcijnej otázky nevytvorilo vždy dostatočný priestor pre jeho rozvoj v našej armáde.“

Inženýr podplukovník Ing. Bohuslav Kröhn, CSc. ve stejném čísle uvádí: „Vojenskovední oblasti jsou v Čs. lidové armádě málo rozvinuté...“

„Současné i perspektivní úkoly vědy a techniky v Čs. lidové armádě vyžadují přehodnotit dosavadní stav rozvoje celé vědeckovýzkumné základny v naší armádě a posílit vojenskovední a společenskovední oblasti, při úměrném zabezpečení dalšího rozvoje základny v oblasti technických a lékařských věd a vědeckých informací.“

Jistě by nebylo správné vycházet jen z těchto a několika dalších projevů a publikovaných článků k zaujetí konečného stanoviska. Jsou však další, podle mého názoru důležité dokumenty, např. rozsáhlé materiály komise MNO k rozpraco-

vání koncepce výzkumné a vědeckoinformační činnosti v Čs. lidové armádě, náměty k rozvoji vědních oborů z r. 1967 a dílčí komise nového modelu velení v ČSLA z roku 1965. Všechny (i když jsou nesporně značně poplatné své době) vážně ukazují, že se vztahem k vědě nebylo a ani dosud není u nás vše v pořádku.

Za nejzávažnější důkaz pokládám však nízkou rozpracovanost teorie jednotlivých vojenskovedních oborů, Československé vojenské doktríny, integrovaného obranného systému, ochrany a obrany teritoria a zejména žalostně nepočetnou vědeckovýzkumnou základnu. Je celá řada dalších faktů, které podle mého názoru dostatečně přesvědčují o nedoceňování významu vědy a teoretické práce v naší armádě. Např. co bylo dosud realizováno z jednání a závěrů celooarmádní vojenskovědecké konference Čs. lidové armády v roce 1962? Jak ovlivňovali vojenskoteoretické myšlení v minulosti vedoucí funkcionáři armády? Nejen význačné teoretické práce vedoucích funkcionářů armády, ale dokonce i běžné publikační práce vojenskoodborného charakteru byly u nás opravdu vzácností.

Dokonce i ti, kteří se snažili rozvíjet vojenskoteoretické myšlení v našich konkrétních podmínkách do nedávné doby většinou jen pasivně přejímali závěry sovětské vojenské doktríny — a to nejen pokud se týče jejich vojenskopolitických, ale mnohdy i všech vojenskotechnických aspektů.

Jistě by nebylo správné tyto příklady generalizovat a tvrdit, že velitelský sbor v zásadě podceňoval vědu a teoretickou práci. Postoj k vědecké práci formovaly však i jiné příčiny, např. to, že vojenskoteoretické práce málo přinášely naléha-

vým potřebám praxe vojsk a štábů. Praxe si musela často stačit sama. Přesto podmínky k vědeckovýzkumné práci nebyly vytvořeny ani na vojenských vysokých

školách a tím méně důstojníkům ve vojenských, štábech i na MNO. — Ostatní vědeckovýzkumná základna prakticky neexistovala.

• • •

Vztah ke vzdělání, k vojenskoteoretické práci, k vojenské vědě, jejich docenění nebo podceňování určovalo v převážné míře také vztah každého jednotlivce **k vojenskému školství.**

U pracovníků vojenského školství převládá názor, že vojenské školy a jejich učitelé (zejména důstojníci z povolání) byli prošlým obdobím deformace, nedostatků zákonitosti, nepravdivosti, hlubokého rozporu slov a skutečnosti, necitlivosti k jejich potřebám a nezdůvodněnou tvrdostí značně postižení. Společenské postavení školy a vojáků-učitelů bylo v ČSLA mnohdy podceňováno. Zatímco v jiných armádách socialistických i kapitalistických států školy měly a mají význačné místo v armádních organismech, v naší armádě od padesátých let tomu tak nebylo.

Do školy nebyli posíláni důstojníci na vlastní žádost, za odměnu, za uznání jejich odborných, morálních a politických hodnot, ale velmi často spíše v důsledku represivního opatření vůči jejich osobě. A tak se dostali na vojenské školy i ti důstojníci, kteří nechťeli nikdy být učitel.

Školy a počty školených sice kvantitativně rostly, avšak výběru a přípravě učitelů, podmínkám jejich práce, materiálně technickému zabezpečení učebního procesu a vědeckovýzkumné práce se nevěnovala potřebná pozornost. Řízení vojenských škol, časté, málo promyšlené a někdy i unáhlené reorganizace nerespektovaly vždy zákonitosti pedagogického procesu a potřeby vědeckovýzkumné práce, nevyužívaly ani vlastních dobrých zkušeností a tradic. Proto někdy přispívaly jen v omezené míře k soustavnému zvyšování kvality učebně výchovného procesu.

Prakticismus, podceňování teorie a vědy, neznalost perspektivy rozvoje armády, direktivní řízení druhů vojsk, správami a GS, ukládání úkolů škole, které jí nejen nepatřily, ale často hrubě narušovaly její hlavní funkci, konzervatismus a dogmatismus ve vojenské vědě — nedávaly škole ani jejím učitelům prostor k iniciativě, k samostatné práci, ke smělému experimentování a hledání nových cest v přípravě budoucích velitelů. Naopak, často strach o místo, nejistota o setrvání v armádě, obava o zabezpečení hmotných a životních podmínek, vedly mnohé učite-

le k pasivitě, ke snaze plnit úkoly jen „shora“, nechat za sebe myslet nadřazené, někdy i jim se „zalbít“, číst jim v očích jejich myšlenky atd.

Stávalo se, že subjektivní názory silných jednotlivců (služebních nebo stranických) byly rozhodující při tvorbě učebních cílů a plánů. Někdy se dokonce direktivně určovaly předměty a počty hodin, přičemž se ale často nikdo nezajímal o to, jak vlastně zní profil a jakou dobu posluchači budou na vojenské vysoké škole studovat. Přání bylo mnohdy nejen otcem myšlenky, ale často i podkladem rozkazu a hlavním činitelem při rozhodování. Jindy se stávalo, že v podstatě dobrý ideový záměr nebyl kádrově, materiálně, ani finančně zabezpečen. Lhůty jeho splnění byly nereálné. Když se toto opakovalo a nebrala se v úvahu ani velmi skromně řečená a zdůvodněná stanoviska školy, úkoly se přijímaly mechanicky a mnohdy se neplnily nebo se splnily pouze formálně. Často na ně zapomněli totiž i sami ti, co je uložili (viz ve vědeckovýzkumné práci).

Úkolů na škole bylo nadmíru. Co stranické usnesení, celostátní nebo celarmádní opatření — to plán opatření nebo alespoň celá řada akcí. A tak se někdy ve školách ironicky tvrdilo — „že kromě té výuky na všechno stačíme“.

Mnoho jsme hovořili o metodě hlavního článku, v čem jsme jej na škole viděli — zpravidla vždy v tom posledním usnesení nebo rozkaze, jenom ne ve výuce a ve vědeckovýzkumné práci. To je jeden z hlavních důvodů, proč nemáme např. dodnes hlouběji rozpracovány vědní obory, proč nemáme kvalitní vysokoškolské učebnice, proč nemáme sbírky příkladů, kvalitní vědecké práce apod.

Dogmatismus v myšlení některých funkcionářů, kteří řídili (lépe kontrolovali) školy, se také velmi konkrétně — bohužel negativně — odrazil v práci operačně taktických kateder a v rozvoji jejich odborných předmětů. [„Nač učebnice, když máme řády — tím podlamujete vážnost k polnímu a bojovému řádu“].

Důvody tzv. utajení vedly k tomu, že se jednou musely dokonce hotové učební fondy soustředit, částečně zničit a ostatní zabezpečit — asi proto, aby za 2 roky později kontrolní komise vytknula, že jsme v problematice vedení bojové čin-

nosti v počátečním období války za voj-
sky. Bylo by možné uvést celou řadu dal-
ších, konkrétních případů (PS, teritorium
atd.).

V důsledku nedoceňování vzdělání
v armádě byl značně deformován i **vztah
posluchačů ke škole**. O řádné studium na
vojenské vysoké škole byl v minulých le-
tech velmi malý zájem. Studium se totiž
nevyplácelo. „Přijdeš o peníze, o funkci,
musíš se učit, žít 3 — 5 let odloučeně
od rodiny — a stejně na tom nezáleží
tvůj postup ve funkci a hodnosti,“ tak
mluvili často uchazeči a někdy přitom
ukazovali i na příklady vyšších (starších
funkcionářů), kteří „to bez vysoké školy
dělají také dobře“ a nikdo na nich školu
nevyžaduje.

Jako příčina nedostatečného počtu
uchazečů o studium na vojenské vysoké
škole bylo uváděno, že velitelé útvarů
z důvodů bojové pohotovosti nemohou
uvolnit do školy nejschopnější mladé dů-
stojníky. Zato o kursy byl vždy velký
zájem — čím byly kratší, tím byl o ně
větší zájem — neboť pro praxi prý
„úplně stačí, jsou přece kvalifikační pod-
mínkou“.

Je třeba dnes otevřeně přiznat, že ně-
kteří posluchači vojenských vysokých
škol byli skutečně poškozeni, dokonce
již ve škole při srovnání s těmi, kteří
zůstali u vojsk (v povyšování, zabezpe-
čení rodiny apod.). A nejen to! Ne vždy
byla projevována snaha poznat jejich zájmy,
přání, podmínky života a studia. — A by-
la-li projevována, zpravidla jejich požadav-
ky nemohly být řešeny. Největší byla a
je např. stále pocítována nízká péče or-
gánů MNO při rozmisťování absolventů.

Vedle těchto příčin existovala ještě
celá řada jevů a skutečností, které pod-
statně přispívaly k narušování vztahů a
k rozporům mezi velením armády a ško-
lou, mezi náčelníky a učiteli, mezi po-
sluchači a učiteli. Mnohé věci se řešily,
řada z nich se však nedořešila nebo do-
konce rozhodla nesprávně. Hlavní poslá-
ní vojenské vysoké školy — učit a vědec-
ky pracovat — dosud nepochopili mnozí
funkcionáři armády. Tato hlavní činnost
školy je dosud narušována rušivými zása-
hy z MNO, GŠ, správ a dokonce i z vojsk.
Škole se dosud velí jako útvaru, dokonce
z několika center, a ne vždy kvalifikova-
ně. Náklady školy, vědecko-pedagogického
sboru jsou ještě někdy přehlíženy. Učitelé
ani posluchači nejsou zrovnoprávněni se
srovnatelnými funkcemi v armádě (vzhle-
dem k požadavkům na kvalifikaci, kvalitu
práce atd.).

Tyto skutečnosti jsou příčinou mnoha
trpkostí, nespokojenosti, stejně jako nepo-
chopení a někdy i krajních názorů, které
se projevují v procesu demokratizace ži-
vota naší společnosti nyní na vojenských
školách. Je třeba vidět, že na mnohých
pracovištích škol jsou soustředěni důsto-
jníci věkově nejstarší a také sloužící nej-
delší dobu v nižších hodnostech, než kte-
ré jsou plánovány pro jejich funkce tabul-
kami mírových počtů.

Moje názory zdaleka nejsou a ani ne-
mohou být nějakým komplexním nebo
hlubším rozбором tak rozsáhlé a složité
problematicky, jakou je místo a úloha vě-
dy, vzdělání a vojenského školství v naší
armádě. Mnohé názory mohou být značně
subjektivní, poznamenané pohledem člově-
ka, pracujícího již delší dobu na vojenské
vysoké škole.

Chť bych však ubezpečit čtenáře, že
zdaleka mi nejde jen o pouhou kritiku
problémů, na něž bylo již v minulosti ně-
kolikrát upozorňováno. Jde totiž nyní
o vážnější věc. V současné době přehod-
nocujeme a revidujeme mnohé své dřívěj-
ší názory, např. na naši vojenskou doktrí-
nu, na integrovaný obranný systém, bojo-
vou pohotovost, rozdělení finančních a
materiálních zdrojů atd. Chť bych touto
cestou znovu upozornit, že **vzdělání veli-
telského sboru, rozvoj vojenskoteoretic-
kého myšlení, vojenské vědy zůstávají
společně s technikou a morálním stavem
armády rozhodujícím činitelem vojenské
síly našeho státu**. Přiznáme-li tuto všeo-
becně uznávanou skutečnost, pak ji musí-
me ve své praktické činnosti realizovat,
rozvíjet a stále pro ni vytvářet alespoň
ty nejnutnější podmínky.

Jsem přesvědčen, že v naší armádě ne-
dojde např. (a to ani v příštích 5 — 10
letech) k prudšímu rozvoji vojenské vědy,
vojenskoteoretického myšlení, **nerozšíří-
me-li ihned a podstatně vědeckovýzkum-
nou základnu**.

Stejně tak ani v budoucnu neskončíme
s nedoceňováním vzdělanosti velitelského
sboru, potřeb vojenských škol, jejich učí-
telů, pokud k nim nebudou mít správný
vztah především vedoucí činitelé ČSLA.
Tento správný vztah by se měl konkrétně
odrazit zejména nyní, v chápání poža-
davek na kádrové, finanční a materiální
zabezpečení škol.

Rozvoj vojenské vědy, zvýšená kvalita
vzdělání velitelského sboru by měly proto
být plánovým cílem jak našich vojen-
ských vysokých škol, tak i všech vedou-
cích funkcionářů ČSLA.